

HATAY'IN ANAVATANA KATILMASI HAKKINDA YENİ BİR BELGE

*Adem KARA**

Makale Geliş Tarihi-Received: 02.07.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 27.11.2017

ÖZ

Mondros mütarekesinin imzalamasından sonra başlayan işgal sürecinde Antakya'nın da dahil olduğu İskenderun sancağı İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bölgede konuşlanmış olan Yıldırım Orduları grup komutanı ise Mustafa Kemal'dir. Milli mücadelenin özünü ifade eden ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından da kabul edilen Misak-ı Millide bölge ulusal sınırlarımız içinde idi.

Milli mücadelenin verilen mücadele sonrası zaferle taçlandırılması ile başlayan barış görüşmelerinde bazı konularda arzu ettiklerini elde edemeyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, devam eden süreçte bu konularda yapılması gerekenleri yerine getirmek adına mücadele etmiştir.

Bu süreçte gündemi en fazla meşgul eden konulardan biriside Hatay meselesidir. Çalışmamızda hepimizin bir şekilde bildiği sürece ilişkin elde ettiğimiz yeni bir belgeden hareketle bu süreci ifade etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Hatay, Fransa, Atatürk, Tayfur Sökmen.

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, ademkara19@gmail.com

**A NEW DOCUMENT CONCERNING THE INTEGRATION OF
HATAY**

ABSTRACT

During the invasion period after signing the Truce of Mondros, the county of İskenderun, which also covered Antakya, was invaded by the England. The commander of the Lightning Armies which was deployed in the area was Mustafa Kemal. The county which meant the essence of the Turkish National struggle for Independence and was approved by the last Ottoman National Assembly within the National Treaty, was in the border of the country.

118

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

The Republic of Turkey, which failed to obtain what it had desired in some issues in the peace negotiations that started right after the victory of the National Struggle, continued to struggle to fulfill what he had to do in these matters.

Hatay is one of the issues that made the agenda too busy in this process. With the contribution of a new document we have achieved, we will try to express this process, which we know in some ways.

Keywords: Turkey, Hatay, France, Atatürk, Tayfur Sökmen.

GİRİŞ

1918 yılında ortaya çıkan görüntü ve kabul edilen mağlubiyeti tamamlayan Mondros Ateşkes Antlaşması tabloyu açıkça ortaya koymaktadır. Terhis edilen ordular, el konulan gelirler, işgal edilen topraklarımız...

Mondros mütarekesi uyarınca terhis edilen ordulardan birisi de Mustafa Kemal Paşanın idaresinde bulunan Yıldırım Ordularıdır. Ordunun bölgeden ayrılmasından sonra işgal devletlerinin desteğini alan Hicaz emiri Faysal başkanı olacağı Arap-Suriye Hükümetini kuracaktır. Bunu takip eden bir başka süreç Mondros mütarekesinin koşullarının hayata geçirilmesidir. 25 Kasım 1918'de İngilizler İskenderun Sancağına asker çıkaracaklardır. Oysaki imzalanmış olan Anlaşma ile bölge Osmanlı devletine bırakılmıştır. Antakya ve çevresini bu gerçeğe rağmen işgal eden İngilizler, bölgeyi 7 Aralık 1918'de Antakya'yı işgal eden Fransızlara teslim edeceklerdir.

Yapılan ateşkes sonrası emrindeki kuvvetleri terhis edilen Mustafa Kemal Paşa'nın işgal karşısında tepkisini Adana'da ifade ettiğini görüyoruz. İşgal kuvvetleri kumandanı olan Mareşal Allanby nezdinde yapılan işgali protesto etmiş ve bu süreci hayatının sonuna kadar hesap ederek, Hatay sorununu milli bir dava olarak telakki ederek mücadele vermiştir.

Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması hükümlerinde bölge ile alakalı bazı hususiyetlerin belirlenmiş olduğunu görüyoruz. Bu konular; Sancakta bulunan tüm okullarda Arapça ve Türkçenin resmi dil olarak kabulü, Türk kültürünün yayılması konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve Türk bayrağına benzer bir bayrağın sancak için kabulüdür. Fakat gerçek imzalanan bu anlaşma ile belirlenmiş olan kaidelere Fransızların hiçbir zaman uymayacakları bunları hayata geçirmeyeceklerdir. Yapılan uygulamalara bakıldığında da Fransızların Hristiyan nüfusu eğitim ve sağlık konularında daha imtiyazlı tuttuğunu görmekteyiz. Dengenin her geçen gün Türklerin aleyhine değiştiği bir gerçektir. Yapılan uygulamanın da farklı inanışların yaygın olduğu bölgede çatışma ortamı yarattığını söylemek mümkündür.

Tüm bu gelişmeler karşısında merkezi Adana olan İskenderun ve Havalisi Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Tayfur Ata Bey tarafından kurularak Fransızların uygulamaları ve bölgeyi terk etmemelerine tepki ortaya konulmak istenmiştir. Örgütün, Ankara'nın desteğini sağlayabilmesi için bir heyet oluşturulmuş, Ankara'ya giden heyet bölgede yaşanan sıkıntılardan bahisle ilginin artırılmasını sağlamak istemiştir.

Lozan Antlaşması ile bağımsızlığını elde eden Türkiye, uğruna mücadele verdiği Misak-ı Milliye gerçekleştirme adına bazı konuları halledememiştir. Hatay konusu bu sorunlardan birisi olup, ozanda çözüme kavuşmaması yörede yaşayan Türk nüfusu mutsuz ve tedirgin etmiştir. Fakat Mustafa Kemal; 15 Mart 1923'te Adana'da yaptığı konuşmada, "... kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz" diyerek Hatay konusunun asla savsaklanmayacağını ve bu uğurda sonuna kadar mücadele verileceğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmamızda Hatay'ın Anavatana katılım sürecinden bahsetmekle birlikte asıl kaygımız bölgedeki Fransız mal varlığı ile ilgili olarak yapılan ödemeye ilişkin belgeyi sunmaktır. Fransızlarla yapılan müzakereler sonunda karara bağlanan ve 1940 yılında gerçekleşen ödeme ile Hatay için Fransızlara maddende bir karşılık verildiği görülmektedir. Hatay'ın düşman işgalinden kurtarılması adına yapılması gereken tüm eylemlerin gerçekleştirilmesi ve kararlılık konusunda hiçbir fedakârlıktan kaçınılmadığını açıkça görmekteyiz.

1. HATAY SORUNU

Giriş kısmında izah ettiğimiz gibi, 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması'yla Sancak Misak-ı Milli sınırları dışında kalmışsa da Türkiye hiçbir zaman burayı gözden çıkarmayacaktır. 15 Mart 1923'te Adana'ya giden Mustafa Kemal Paşa'nın, siyahlar giyinmiş bir grup kız çocuğunun, Antakya ve İskenderun'un kurtarılması için yaptıkları konuşmaya karşı, "Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalmaz" şeklindeki ifadeleri bu zihniyetinin tezahürlerindendi (Habib, 1937: 266-267). Aynı seyahatte, iki gün sonra, Mersin'de, "Suriye hemşirenizi de kurtarınız" levhasıyla çıkan bir gruba ise Paşa, "Her millet layık olduğu mazhariyete nail olur" diyerek yürümeye devam etmiştir (Habib, 1939: 29).

Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge

Dışişleri Bakanımız Bekir Sami Bey, Fransa'da, Fransız Başbakanı Briand ile 1921'de bir anlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmanın altıncı maddesi: *"İskenderun ve Antakya bölgesinde Türk unsuru fazla olduğundan Fransa, burada hususî bir rejim takip edecek, Türk kültürünün inkişafına mani olmayacağı gibi resmî dil de Türkçe olacak."* tır. Söz konusu madde, Ankara Antlaşmasında da aynı şekilde kabul edilmiştir. Türkiye'nin Hatay'ı kurtarma mücadelesi bu maddeye atfla gerçekleştirilmiş ve başarıya eriştirilmiştir (Tünay, 1986: 456). Bekir Sami Bey'in Fransızlar ile yaptığı anlaşma ile 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması hemen hemen aynıdır. Lozan'da yapılan uzun müzakereler sonrasında bu hüküm olduğu gibi kabul edilecektir.

Çok iyi hatırlanacağı üzere Mondros Mütarekesi hükümleri, birkaç gün içinde çiğnenmeye başlanmıştı. İskenderun Sancağı, Suriye'den Anadolu'ya ilerleyen Fransızlar tarafından işgal edildi. Böylece, birçok yerde olduğu gibi, Hatay'da da bir Millî Mücadele cephesi teşekkül etti. Ankara İtilâfnamesi imzalanacağı sırada, milletvekili seçimlerinden sonra cumhurbaşkanı seçilen Tayfur Sökmen Bey'in başkanlığında bir heyet Ankara'ya gelir; Mustafa Kemal Paşa ile görüşürler. Hatay'ın Misak-ı Millî sınırları içerisinde bulunması istenir. Mustafa Kemal Paşa heyete: "... Hatay'daki mücadelelerin gaye ve hedefini biliyorum. İlk günden beri de bu mücadeleleri takip ediyor, imkânlarımızın müsadese nispetinde destek oluyoruz. Hatay, zaten Misak-ı Millî sınırlarımız içerisinde" demıştır (Ünal, 1998: 575).

Lozan, Türkiye için bağımsızlığının tescili anlamına geliyordu. Fakat ortaya çıkan Antlaşma metnine göre Hatay, millî sınırlarımızın dışında kalmış; Suriye ile Türkiye arasındaki sınırda belirlenmiştir. Ankara İtilâfnamesi'ne göre, bu İtilâfnamenin imzasından bir ay sonra, Türkiye - Suriye sınırını kesin olarak çizmek üzere karma bir komisyon kurulacaktı. Komisyon, ancak 1925'te kurulabildi. Sınırların çizilmesinde anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Türkiye, Fransa ile doğrudan müzakereye girerek Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi yaptı. Bu ise, ancak 18 Şubat 1926'da parafe edildiği halde, Türk - İngiliz - Musul meselesinin çözümüne kadar bekletildi. Bu çözümden altı gün önce, 1926'da imza edildi (Armaoğlu, 1984: 323-324).

Mustafa Kemal Nutuk'da; *"Lozan'da 20 Ekim 1921 günlü Ankara Anlaşması sınırları olduğu gibi kalmıştır"* demektedir. Bu arada, Lozan Konferansı devam ederken, 30 Mayıs 1923'de Antakya-İskenderun ve Havalisi Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti resmen kurulur (Sökmen, 1978: 94).

Bu dönemde Sancak meselesi çeşitli vesilelerle halka da mal edilmeye çalışılmıştır. 26 Kasım 1930 tarihinde Samsun'da bir liseyi ziyaretinde, bir öğrenciyi tahtaya kaldırarak Türkiye haritası çizmesini ister. Öğrencinin çizdiği haritayı dikkatle inceleyen Mustafa Kemal Paşa; "Yavrum bu haritayı çizerken kırk asırlık Türk yurdunu sınırlarımız dışında bırakmadın mı?" diye sorar ve ardından tebeşiri alarak İskenderun'u Türkiye sınırları içerisinde gösteren bir harita çizer ve "Böyle olmayacak mı?" der (Tekin, 1993: 139-140).

122

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Ayrıca, Atatürk 1936'da verdiği bir emirle Antakya-İskenderun ve havalisinin adını bölgenin Türk kimliğine vurgu yapmak amacıyla Hatay olarak değiştirmiştir (Oran, 2002: 280) . Nitekim bundan sonra Sancak'a Hatay denilmeye başlanacaktı. Tayfur Sökmen'le 2 Kasım 1936'da yapmış olduğu görüşmede; "Sökmen bugünden itibaren davaya resmen el kondu. İskenderun ve havalisinin adı bundan böyle Hatay'dır. Cemiyetinizin adını -Hatay Egemenlik Cemiyeti- olarak değiştirin ve faaliyetlerinizi bu isim adı altında yürütün..." demiştir. Ayrıca cemiyetin çalışmalarını Hatay'a geçiş yolu üzerinde olması nedeniyle Dört Yol'da yoğunlaştırılmasını ifade eden Atatürk; Hassa, Kilis ve Mersin'de de şube açılmasını istemiştir (Sökmen, 1978: 95).

Atatürk'ün bu haklı ve gerçek mücadelesi, başarı ile sonuçlanacaktır. Bu dönemdeki mücadeleye esas, Mustafa Kemal Paşa'nın: "Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde kalmaz" ifadesinde kendisini bulacaktır. Artık Hatay, Atatürk'ün yüreğinde kordur. Asırlar boyu Türk'e yurtluk eden, halen de üzerinde Türklerin yaşamakta olduğu Hatay, Türk yurdunun ve Türk milletinin bir parçası olarak, ayrı yaşayamazdı. Millî birlik, bütünlük ve millî bünyeden ayrı kalamazdı. İç ve dış durumu son derece doğru ve etkin biçimde değerlendiren Atatürk, tarihin akışı içinde bu gerçeği dünyaya onaylatmanın gününü ve saatini bekleyecekti. Hatay, önce mutlaka bağımsızlığa kavuşacak, sonra da Türk yurdunun bölünmez bir parçası olarak, millî bütünlükteki şerefli yerini alacaktı (Tünay, 1986:457-458).

Atatürk, bu konuda Tayfur Sökmen'e verdiği sözü bir an bile unutmadı. Daha doğrusu, her şeyi ile Türk olan Hatay'ı ve Hataylıyı unutmadı. Savaşın yeni çıkmış genç Cumhuriyet'in biraz kendine gelmesini bekledi. Bir yandan dünya durumu öte yandan iç durum, bunu gerektiriyordu. Ayrıca zamanı ve imkânları da kollamaya mecburdu. 1936 seçimlerinde, Tayfur Sökmen Bey'i Antalya'dan bağımsız milletvekili seçtirir. Yakınları: "Niçin Adana veya Antep değil de Antalya" diye sorarlar. Atatürk:

Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge

“Günü gelince (L) harfi yerine (K) harfini koyacağız. Böylece Antalya Antakya olacak” (Ünal, 1998: 575).

İstanbul'da faaliyet gösteren “İskenderun ve Antakya Muavenet-i İctimaiye Cemiyeti”nin adı değiştirilmiş, “Hatay Hakimiyeti Cemiyeti” adını almıştır. Mustafa Kemal'in direktifi sonrası bir şubede Dörtyol kazasında açılacaktır. Bu şubede, Antalya bağımsız milletvekili olan Tayfur Sökmen'in yapmış olduğu konuşmaya Fransızlar tepki vermişlerdir. Atatürk'e: “... Hududumuzda bir milletvekiliniz halkı aleyhimize kışkırtacak şekilde bir konuşma yapmıştır. Bu, dostluğa aykırıdır” şeklinde şikayette bulunmuşlardır. Mustafa Kemal ise: “O milletvekilimiz bağımsızdır. Anayasa'muz, bağımsız milletvekillerine, istediği yerde, istediği şekilde konuşma hakkı vermektedir” diyerek şikayetlerine cevap vermiştir. Prof. Dr. Fahir Armaoğlu: “... Suriye'ye bağımsızlık veren ve Suriye ile Fransa arasında ittifak kuran 1936 Anlaşmasında, İskenderun Sancağı hakkında hiçbir hüküm yoktu. Yani Fransa, Suriye'den çekilirken, Sancak üzerindeki yetkilerini Suriye'ye terk etmekte idi. Bu vesile ile Türk Hükümeti de durumu kabul etmedi. Milletler Cemiyeti'nin toplantısı sırasında, Eylül ayında, Cenevre'de Fransa ile yapılan görüşmeler müsait bir gelişme göstermeyince, 9 Ekim 1936'da Fransa'ya verdiğimiz resmî bir notada, Suriye'ye yapıldığı gibi, İskenderun Sancağı'na da bağımsızlık verilmesini istedik” (Armaoğlu, 1984: 348).

1 Kasım 1936'da T.B.M.M. açılış nutkunda Mustafa Kemal:“... Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakikî sahibi öz Türk olan, İskenderun – Antakya ve çevresinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve kesinlikle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alâkamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabîî görürler” demiştir. Bu sıralarda, Fransa'da Leon Blum Hükümeti, Suriye'ye istiklâl vadediyordu. Bu gerçekleşirse, Hatay'ın durumu ne olacaktı?. Geleceği çok iyi gören Atatürk, Fransız büyükelçisi ile yaptığı bir sohbette: “... Ben toprak büyütme delisi değilim. Barış bozma alışkanlığım yoktur. Ancak, Antlaşmaya dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almazsam edemem. Büyük Millet Meclisi kürsüsünden millete söz verdim, Hatay'ı alacağım. Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getirmesem, onun huzuruna çıkamam. Yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilmem. Yenilsem bir dakika yaşayamam. Bunu bilerek ve sözümü mutlaka yerine getireceğimi düşünerek benim dostluğumu lütfen bildirin ve doğrulayınız” demiştir. Görüldüğü gibi, artık Hatay meselesi bütün gerçekleriyle sahnede idi. Kendisine ve millete inanan ve güvenen güçlü Lider için bu, dönüşü

olmayan bir yoldu. Hakkın güçlünün değil, haklının olduğuna inanan Atatürk, Hatay davasını da en haklı biçimde çözümleyecekti (Tünay, 1986: 459).

“... Türkiye'nin güvenliğini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış istikameti bizim daimi prensibimiz olacaktır” söylemiyle Mustafa Kemal: “... Komşularıyla ve bütün devletlerle iyi geçinmek Türkiye siyasetinin esasıdır” düsturuna her zaman sadakatle bağlı kalmıştır. Mustafa Kemal barış konusunda oldukça samimi ve gerçekçidir. Her daim haksızlıkların karşısında olmuştur. Bu nedenle: “... Türk Cumhuriyeti'nin en esaslı prensiplerinden biri olan yurttaki sulh, cihanda sulh gayesi, insaniyetin ve medeniyetin refahı ve ilerlemesinde en esaslı etken olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak bizim için övünülecek bir harekettir” demektedir. Tüm sorunların iyi niyetle halledilebileceğini düşünmektedir. Ve, “... Milletlerarası anlaşmazlıklar, ancak iyi niyetle ve umumî menfaat adına, karşılıklı fedakârlık yoluyla halledilir” demiştir (Tünay, 1986: 459-460).

124

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Hatay, Türkiye'nin iç ve dış politikasında en önemli yeri işgal etmekle beraber bu dava Türk kamuoyunca da hakkıyla benimsemiştir. Bu konu Mustafa Kemal içinde her zaman öncelikli olmuştur. Bu noktada: “... Bu benim şahsî meselemdir. Durumu büyükelçiye, daha başlangıçta, açıkça ifade ettim. Dünyanın bu durumunda, böyle bir meselenin Türkiye ile Fransa arasında silâhlı bir çatışmaya sürüklenmesi kesinlikle mümkün değildir. Fakat ben, bunu da hesaba kattım. Kararımı vermiş bulunuyorum. Şayet ufukta, bu yolda binde bir ihtimal belirse, Türkiye Cumhuriyeti'nden ve hattâ Büyük Millet Meclisi üyeliğinden çekileceğim. Bir fert olarak bana katılacak bir kaç arkadaşla beraber Hatay'a gireceğim. Oradakilerle el ele verip mücadeleye devam edeceğim” diyordu (Soyak, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1949).

Artık engel tanımayacaktır. Bunun içindir ki Fransız büyükelçisine bir suarede: “Hatay benim şahsî davamdır. Şakaya gelmeyeceğini bilmelisiniz” der. Bu ifadesinde samimîdir. Ne bir tehdit, ne bir pervasızlık, ne de bir macera ve hesapsızlık vardır, çünkü Atatürk, neyi, nerede, ne söylemişse gününde ve saatinde onu gerçekleştirmiştir (Atay, 2009: 44).

Türkiye, Hatay sorunu Milletler Cemiyeti'nde görüşüldüğünde, Hatay'a bağımsızlığının verilmesini talep etmiştir. 1937'de Cenevre'de toplanacak olan Milletler Cemiyeti, Hatay'ın bağımsızlığı konusundaki taleplerimizi kabul edecektir. Devamında yapılacak

Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge

seçimle nüfus yapısının tespitine karar verilmiştir. Mustafa Kemal, Başbakan'a çektiği telgraf ile: "... Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna kani bulunduğu davasını, büyük ve âdil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve salâhiyetinin daha çok çetin meseleler halinde en yüksek kudret ve kuvveti haiz olmasını temenni eylediği Milletler Cemiyeti'ne bırakmakla insanlık namına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle medeniyet namına da yüksek bir vazife ifa etmiş olmakla sadece takdir ve tebrike şayandır" (Kocatürk, 1988: 597-598).

Bu sıralarda Atatürk çok hastaydı, ama her şeye rağmen Hatay meselesini halletmeye de kararlıydı, azimliydi. Kendisine, milletine, ordusuna ve kahraman Hataylılara güveni son derece yüksekti. Dünya durumunu çok iyi değerlendirmekte idi. Bir İskenderun Sancağı için Fransızların bir savaşı göze alamayacaklarına kani idi (Atay, 1984: 466).

Fransa ile giriştiğimiz teşebbüsler fayda vermedi. Milletler Cemiyeti'nden çekildik. Atatürk hasta yatağından kalktı; bu kalkmak değil adeta fırlamaktı. Mersin'e ve Adana'ya gitti. Milletinin ve ordusunun nabzını bir kez daha yokladı; hepsi de hazırды. Gücü ve güveni arttı. Milletler Cemiyeti kararının yürürlüğe girişini Fransız mümessili bir türlü kabul edemiyordu; bazı olaylar çıkıyordu. Bunun üzerine, 30 Kasım 1937 günü Atatürk, Hatay'la ilgili olarak Ulus gazetesine şu demeci verir: "... Hatay'da Fransız delegesi, Hataylıların çok şevk ve heyecanla bayram yapmaları tabii olan bir günde eğer Hatay Türklerinin serbestçe bugünü kutlamaktan men edecek tedbirler almış ise, buna yazık demekle iktifa ederim. Çünkü böyle bir zihniyet, devletlerarasında yüksek dostluk münasebetlerinin hal ve istikbali için, müspet yolda yürümek lüzumunun henüz anlaşılmamış olmasından ileri gelir" (Kocatürk, 1988: 612).

Atatürk'ün Hatay'ı silâh zoruyla alabileceğini, Fransızlar anlamışlardı. Bunu dikkate alarak bir askerî anlaşma yapmayı istediler; bu anlaşma yapıldı. Atatürk'e göre savaş, hayatî olmadıkça yapılmamalıydı. Bu askerî anlaşma ile Hatay'da tarafsız bir seçim kabul edildi. Bu maksadı sağlamak için de bir kısım asker gücünün Hatay'a girmesine karar verildi. Kurmay Albay, Şükrü Kanatlı kumandasındaki birliklerimiz, Hatay'a girdi. 13 Ağustosta seçimler yapıldı; Meclis ekseriyetini Türkler kazandı. Böylece de bağımsız Hatay Cumhuriyeti 12 Eylül 1938'de kuruldu. Bu Cumhuriyet de, 30 Haziran 1939'da Türkiye'ye iltihak kararı aldı. Ana yurdun bölünmez, vazgeçilmez bir parçası olan Hatay, ana yurtla bütünleşti (Tünay, 1986: 461-462).

125

IJSl 10/2
Aralık
December
2017

2. YAPILAN SEÇİMLER VE DEVLETİN KURULUŞU

1938 Yılı başında itibaren Avrupa'da uluslararası ilişkiler giderek gerginleşmeye, özellikle Almanya ve İtalya'nın barışı tehdit eden tutumları belirginleşmeye başlamıştır. Berlin-Roma mihverinin Avrupa'da ağırlığını gittikçe arttırması, antirevizyonist devletlerin Türkiye'ye olan ihtiyacını da arttırmıştır. Bu gergin durum karşısında Fransa, Ortadoğu'nun en güçlü devleti olan Türkiye ile ilişkilerini düzeltmek ihtiyacını duymuştur. Dolayısı ile Avrupa'da savaş tehlikesinin yaklaşması Sancak konusunda yapılan görüşmelerde Fransa'yı Türk haklarını teslim mecbur bırakmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Fransız meslektaşı arasında 30 Ocak 1938'de Paris'te yapılan görüşme Avrupa'daki gelişmelerin yarattığı hava içinde geçmiş, Aras; feshedilen anlaşma yerine, yeni bir Türk-Fransız Anlaşması yapabileceklerini ima etmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin itirazını dikkate alan Milletler Cemiyeti Konseyi'de 31 Ocak 1938'de seçim yönetmeliğinde gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermiş ve Seçim Komitesi 7 Mart 1938'de gerekli düzenlemeleri tamamlamıştır (Sarınay, 1996: 407).

Her şeyin yolunda gittiği bir sürecin sonunda Hatay'da Nisan 1938'de yapılması gereken seçimler, 3 Mayıs 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Secim Komisyonu'nun gözetimi altında başlamıştır. Anayasa'ya göre iki dereceli olarak yapılacak olan sancak seçimlerinde 20 yaşını doldurmuş her Hatay'lı erkek, gene Anayasa'da belirtilen cemaatlerden birine serbestçe yazılacaktı. Ancak Hatay'daki Fransız makamları bu defa Türkler aleyhinde tavır takınıp seçim sonuçlarını etkilemeye çalışmışlardır. Daha seçimler başlamadan harekete geçen Fransız mandater memurları Suriye'deki Taşnak ve Hınçak Ermenilerini birleştirerek birçok Ermeni ve Arap'ı Hatay'a sokarak Türkler aleyhinde propagandalara başlamışlardır. Özellikle seçimlerde Türklerden yana tavır koyan Alevileri baskı ve terör olayları ile sindirmişlerdir. Hatay dışından getirilen Arap ve Ermeniler Sancak vatandaşı olarak kaydedilmiş, bazı Türkler seçim komisyonunun çıkardığı güçlükler sonucu seçmen olarak kaydedilmemiştir (Sarınay, 1996: 408).

1938'de gerçekleştirilen birinci derece seçimler sırasında ortaya çıkan hadiselere Türkiye tarafından sert biçimde tepki verilmiştir. Mustafa Kemal, 20 Mayıs 1938'de Mersin'de, 24 Mayıs 1938'de Adana'da toplanan askeri birliklerle Fransa'ya gereken tepki verilmiştir. Türkiye'nin Suriye sınıra yığıldığı 30.000 kişilik kuvveti, Fransa'nın tavrı nedeniyle 1937 yılında imzalanan Türk-Fransız Antlaşması gereği Hatay'a sokmaya çalıştığını görmekteyiz. Nitekim Başbakan Celal Bayar, 31 Mayıs 1938'de

Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge

verdiği direktifte, sınırdaki askeri birliklerin takviye edilerek Hatay sınırı üzerinde her an hazır hale getirilmesini istemiştir (Sarınay. 1996: 408-409).

Avrupa'da ikinci dünya savaşı öncesi yaşanan gelişmeler Fransızların bu noktada sıkışmasını da sağlamıştır. Türkiye'nin kararlı duruşu, Almanya'nın Avusturya ve Çekoslovakya'yı işgali sonucu Avrupa'daki durumu dikkate alan Fransa, yeniden tavır değiştirmek durumunda kalmıştır. Yaşanan gelişmeler üzerine yapılan süreç Fransızlar tarafından altı gün durdurulmuştur. Hatay'daki Fransa temsilcisi Garreau azledilerek yerine Binbaşı Collet seçim süreci temsilcisi olarak atanmıştır. Bir diğer gelişmede 6 Haziran 1938'de Abdurrahman Melek Hatay Valiliğine atamıştır (Sarınay. 1996: 409).

Fransa'nın seçim dönemi oyalama taktiklerinden dolayı tepkili olan Mustafa Kemal, müzakereler sırasında Hatay'a girecek birliklerin hazır edilmesini istemiştir. Atatürk, gerçekleşen anlaşma üzerine hemen Fransa ile temasa geçilmesini, Türk kuvvetlerinin ertesini günü Hatay'a girmesi emrini vermiştir. Öncü Türk kuvvetleri 4 Temmuz'da esas birlikler ise 5 Temmuz 1938'de Kurmay Albay Şükrü Kanatlı komutasında Payas ve Hassa üzerinden Hatay'a vasil olmuştur (Sarınay, 1996: 411).

1938 Mayıs ayında Cenevre, Paris ve Ankara'da gerçekleştirilen Türk-Fransız görüşmeleri askeri müzakerelere paralel olarak olumlu bir hava içinde devam etmiştir. Görüşmeler sonunda Türk Dışişleri Bakanı ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi arasında 4 Temmuz 1938'de Ankara'da Türk-Fransız Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Türkiye'nin feshettiği 1930 tarihli Dostluk Anlaşması'nın yerine geçmek üzere imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, " taraflar işlerinden birine yönelik siyasî ve iktisadî hiçbir anlaşmaya dahil olmayacaktır, taraflardan biri saldırıya uğrarsa, diğer taraf saldırganı yardımda bulunmayacaktır. Ayrıca taraflar Hatay'ın toprak bütünlüğünü garanti altına alan 1937 Anlaşması'ndan dolayı kendilerine düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesini gerektirecek bir durum karşısında birbirlerine gerekli kolaylıkları göstermek için istişarede bulunacaklardır." 29 Mayıs 1937 tarihinde kabul edilen İskenderun Sancağı Statüsü ve Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile Hatay'da Türklerin üstünlüğünü Fransa kabul etmiştir. 1939 tarihli Türk-İngiliz-Fransız ittifak görüşmeleri Avrupa'da gelişen olaylar sebebiyle taraflarca onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiş dolayısı ile Türkiye açısından da bağlayıcı bir yanı olmamıştır (Sarınay, 1996: 411-412).

2 Eylül 1938 tarihinde kurulmuş olan *Hatay Devleti*, 23 Haziran 1939 tarihinde hukuken ortadan kalkmış ve Türkiye'nin vilayeti olmuştur. Bu süreçte yapılan siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve adli düzenlemelerle Türkiye ile bütünleşmesi için gerekli alt yapı hazırlanmıştır. Avrupa'da gelişen olaylar ve değişen şartlara paralel olarak Fransa ile imzalanan anlaşma akabinde hukuken Türkiye'ye ilhak olacaktır (Sarınay, 1996: 416).

3. FRANSA İLE YAPILAN MUTABAKAT VE ÖDENEN PARA

Hatay Devleti'nin bağımsızlığını kazanması, Türkiye açısından Hatay meselesinin büyük ölçüde çözümlenmesi anlamına gelmektedir. Avrupa'daki gelişmelerin bir uzantısı olarak *Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vaat eden 1936 tarihli Anlaşmasını askıya alması* nedeniyle süreç Türkiye lehine gelişmiştir. Süreç, Fransa'yı Türkiye'nin de içinde olduğu Doğu Akdeniz'de ve Balkanlar'da bir birliklilik arayışına girmiştir. Fransa, Eylül 1938'de de Türkiye'ye anlaşma teklif edecektir (Soysal, 1982: 371).

Türkiye ile Fransa arasında gerçekleştirilen müzakere süreci devam ederken, 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı, İtalya'nın da Arnavutluk'u işgali ile Avrupa'da değişen şartlarla II. Dünya Savaşı'nın belirtileri tamamen ortaya çıkmıştır. Sıkışan *Fransa Türkiye'nin Hatay konusundaki isteklerini koşulsuz kabul etmek zorunda kalacaktır*. Türkiye ile İngiltere arasında yapılan ittifak görüşmelerine Fransa'da katılmak istemiş, Türkiye, Hatay sorunu bertaraf edilmeden buna rıza göstermemiştir. Türk-İngiliz ittifakının üçlü olmasını isteyen Fransa, Türkiye'nin Hatay konusundaki isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır (Sarınay, 1996: 422).

Yapılan anlaşma ile Milletler Cemiyeti sınır komisyonununun 19 Mayıs 1939 tarihinde belirlemiş olduğu sınırlar Türkiye-Suriye sınırı olarak kabul edilmiştir. Türkiye, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi ve içişlerine karışmamayı taahhüt etmiştir. Fransız askerlerinin bir ay içinde Hatay'ı terk etmesi ve Hatay Devleti vatandaşlarının ülke değişikliği sebebiyle uyruğunu seçme hakkına sahip olacağı kararlaştırılmıştır (Sarınay, 1996: 422).

Önderimiz Mustafa Kemal'in ileri görüşlülüğü ile gerçekleşmiş bir süreçten bahsettik. Yukarıda ifade ettiğimiz gelişmelerden 1930'lu yıllarda Fransa'yı haberdar eden onların kendi ülkelerini savunmak adına tedbirler alması gerektiğini anlatan Atatürk'ün Fransızlar

Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge

tarafından ciddiye alındığını ve 3 kez heyet gönderdiklerini görmekteyiz.

Fransa'nın Hatay konusunda Türkiye'nin isteklerini kabul etmekle birlikte bölgede yapmış olduğu yatırımlara karşılık bir para talebi olduğunu elimize geçen belgeden öğrenmiş oluyoruz.

Evet, Hatay için Fransa'ya 22 Haziran 1940 tarihinde 7 milyon Fransız Frangı ödeme yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekalet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 2/13758 nolu kararnamesinde; *Hatay'ın anavatana ilhakı için Fransa ile akdolunan 23/Haziran/1939 tarihli anlaşmaya merbut protokolün 2. maddesi hükümlerine tevfikan Fransaya tesviye edilmek üzere tarafımızdan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fransız klering hesabına yatırılan 7 milyon Fransız frankının, 23/Ağustos/1939 tarihli tediye Anlaşmasına ek olarak, Paris'te 6/ikincikanun/1940 tarihinde imzalanan lahikanın I.nci maddesinde tasrih edilen %30 nisbetinde tenzilata tabi tutulmadan tesviyesi için Fransa sefaretî ile nota testisi suretiyle bir anlaşma yapılması hususunda Hariciye vekilliğine selahiyet verilmesi; adı geçen vekilliğin 23/5/1940 tarih ve 74332/264 sayılı teklifi ve Maliye vekilliğinin 8/6/1940 tarih ve 6588 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri heyetince 22/6/1940 tarihinde kabul olunmuştur. (BCA, Fon No:30, Kutu No: 91, Dosya No:59, Sıra No:18.) (EK-1)*

Belgede Reisi Cumhur olarak İsmet İnönü, Başvekil olarak Refik Saydam ile tüm bakanların imzalarını görmekteyiz.

Evet belgede ifadesini bulduğu üzere Hatay için verilen siyasi mücadele yanında, Fransızlara bölgede yaptıkları yatırımların bedeli de ödenmiştir. Hatay'ı namus meselesi addeden ve bu uğurda gereken her adımı atmaktan çekinmeyen Mustafa Kemal Atatürk, dönemin şartları ve ileri görüşlülüğü ile ortaya koyduğu siyasetle her ayrıntıyı düşünerek Hatay'ın Anavatanın bir parçası olması ve sonrasında ortaya çıkabilecek her türlü hak iddialarını da ortadan kaldırmıştır.

SONUÇ

Milli mücadelenin adı ve ruhu olan Misak-ı Milli sınırlarımız içerisinde olan Hatay, Milli Mücadele dönemde yaşanan olumsuzlukların ve yoksunlukların devamında Fransa ile antlaşma ile

129

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

arzu edilen şekilde çözüme kavuşturulamamış, sınırlarımız dışında kalmıştır.

Sancak sorunu, Atatürk dönemi Türk dış politikasında uğraş verilen en zor konulardan birisidir. Bir oldubitti ile Mondros Ateşkes antlaşmasında Osmanlı toprakları içinde olan İskenderun önce İngilizler tarafından işgal edilmiş, sonrasında İngilizlerin Fransızlarla vardığı mutabakat ile Fransızların idaresine bırakılmıştır. Fakat milli mücadele sonrasında devam edecek olan inançlı mücadele ile bu süreç lehimize inşa edilecektir.

130
IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Ortaya çıkan sonucun kabullenilecek bir tarafı yoktu. Başlayan işgaller karşısında Türk haklının oluşturduğu Kuva-yı Milliye örgütlenmeleri bu karşı duruşu ifade etmekle birlikte, düzensizlikleri ve birçok olumsuz koşul dikkate alındığında yetersiz kalmakta idi. Samsun'dan başlayarak gerçekleştirilecek olan kongreler ve yayınlanan bildirimlerle milletin bir araya getirilerek hep birlikte mücadele içine sokulması süreci çok çetin ve pek çok yoksunlukla başarıya ulaştırılabildiği.

Milli mücadele ile bağımsızlığını elde etme başarısını gösteren Türkler için, Misak-ı Milliye hayata geçirme kaygısı öne çıkacaktır. Lozan'da pek çok konu halledilmiş olsa da çözümü sonraya bırakılan meselelerde vardır. Bu yüzden 1923 sonrası devlet bir yandan kurumlarını oluştururken, istihdam yaratma ve harap edilen yurdu bayındır hale getirme mücadelesine başlayacaktır.

Fransa'nın çıkarmış olduğu güçlülere karşın, davayı bizzat takip eden Mustafa Kemal, Türkiye'nin yurttan sulh cihanda sulh anlayışı çerçevesinde hareket etmiştir. Türkiye'yi bu süreçte işgalci konuma düşürecek hiçbir eylemede müsaade edilmemiştir, titiz ve akılcı bir politika yürütülmüştür. Türkiye, Suriye'nin bağımsızlığı sonrasında, Hatay'a dair statü konusunda amacını gerçekleştirmek için her türlü eylemi gerçekleştirmiştir. Bu noktada bir taraftan Milletler Cemiyeti diğer taraftan ise Fransa ile gerçekleştirilen görüşmelerde her zaman hukuka saygılı bir anlayış ortaya konmuştur.

Bu noktada diğer bir belirleyici ise Atatürk'ün, diplomatik çabalarının yetersiz kaldığı zamanlarda askeri kuvvet kullanma konusunda Fransa'ya açıktan vermiş olduğu algıdır. Fransızların yarattığı

Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge

sorunlar akılcı bir idare ile bertaraf edilmiş, sabırlı bir politika takip edilmiştir. Türkiye'nin kararlı tavrı yanında, Avrupa'da ikinci dünya savaşı öncesi yaşanan hızlı değişimler, Fransa'nın Türklerin haklarını teslim etmeye mecbur etmiştir.

Lozan Antlaşması ile çözüme kavuşturulamayan sorunlardan biridir Sancak sorunu... Hatay'ın Anavatanın bir parçası olduğundan hareketle bunu kabul ettirme mücadelesi 1939 yılına kadar devam edecektir.

Yaşanan gelişmeleri doğru yorumlayan Türkiye, süreçte dahli olan Milletler Cemiyetini bertaraf ederek, anlaşmanın zemini için Fransa'yı masaya oturmaya ikna etmiştir. Fransa, 1938 yılında anlaşmaya mecbur etmiştir. İmzalan anlaşma ile Türk ordusu Hatay'a girmiş, davanın kazanılmasına esas teşkil eden seçimlerin istediği şekilde neticelenmesi içinde gereğini yerine getirmiştir.

Hatay'ın Anavatana katılış süreci ile alakalı hepimizin mutlaka bir şeyler biliyordur. Ama Kıymetli ağabeyim geçen dönem CHP Hatay milletvekilliği yapan Dr. Mehmet Ali EDİPOĞLU'nun istifademe sunduğu belge sanırım bildiklerimize yeni bir bilgi katacaktır mutlaka... Kendisine bu konuda müteşekkirim.

131

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

KAYNAKÇA

BCA, Fon No: 30, Kutu No: 91, Dosya No: 59, Sıra No: 18.

Armaoğlu, Fahir (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Atay, Falih Rifkî (2009). *Atatürkçülük Nedir?*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Atay, Falih Rifkî (1984). *Çankaya*. İstanbul: Bates Yayınları.

Habib, İsmail (1939). *Atatürk için*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Habib, İsmail (1937). *O zamanlar*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

132

Karakoç, Ercan (2009). "Atatürk'ün Hatay Davası". *Biliş*, 50, 97-118.

IJSI 10/2
Aralık
December
2017

Kocatürk, Utkan (2000). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*. Ankara: TTK Yayınları.

Kocatürk, Utkan (1988). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*. Ankara: TTK Yayınları.

Oran, Baskın (2002). *Türk Dış Politikası I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarınay, Yusuf (1996). "Atatürk'ün Hatay Politikası II (1938 - 1939)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII / Temmuz, 35.

Soyak, Hasan Rıza. *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1949.

Soysal, İsmail (1982). "1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı". *Belleken*, XLVI, 182.

Sökmen, Tayfur (1978). *Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar*. Ankara: TTK Yayınları.

Tekin, Mehmet (1993). *Hatay Tarihi*. Antakya: Hatay Kültür, Turizm ve Sanat Vakfı Yayınları.

Tünay, Bekir (1986). "Atatürk ve Hatay". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, II / Mart, 5, 449-461.

Ünal, Tahsin (1998). *Türk Siyasî Tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları.

SUMMARY

Hatay, until the year 1939 had become the national issue which was taken into consideration incessantly. As is known, invasions that started 1914-1918 (World War I) and the accepted defeat after Mondros Armistice were the beginning of dark and forceful days for the Turkish people.

There was nothing to accept the situation after the end of the struggle with the start of invasions, Turkish revolutionaries which was founded by the Turks showed their rejection; however, when their disorderliness and a lot of negative conditions were concerned, this was insufficient. Congresses and published announcements which started in Samsun which aimed to pick all the people together and create a whole fight was really tough and this was accomplished with many deprivations.

In order for Turks who have achieved their independence through national struggle, the concern that to come true National Treaty would be predominant. Even though many issues were handled in Lozanne, there were some others to be handled afterwards. That's why, after 1923, while the state was creating its organizations. It was also trying to create employment and to make the country prosperous since it was ruined before hand.

The problem of the county was one of the issues that couldn't be solved. Since Hatay was the part of the home, the efforts to make it accepted had gone on until 1939. Apart from mentioning that part in my work, the main concern of the work is about the protocol which was signed between France and Turkey. Although there is some information about the case at hand, there is no official document at all. In my work, with a start from this document it has been written in detail that the cooperation of the estates of the French intlatuy had already been paid.

